

УДК 373.5.011.3-051:005.336.2-056.2/.3(045)

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ВИХОВАНЦІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З ІНТЕРНАТАМИ (ПАНСІОНАМИ)

*Світлана Авдєєва, Ірина Мінакова,
КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті розглядається діяльнісний підхід у вихованні як шлях формування компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами).

Автори зазначають, що основна ідея діяльнісного підходу у вихованні зв'язана не з самою діяльністю як такою, а з діяльністю як засобом становлення й розвитку суб'єктності дитини. Саме тому в процесі та результаті використання діяльнісних форм, прийомів і методів виховної роботи народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних видів дій, діяльностей, а людина, здатна вибирати, оцінювати, програмувати, конструювати ті види діяльності, які адекватні її природі, задовольняють її потреби у саморозвитку, в самореалізації.

Ключові слова: компетентність, діяльнісний підхід, інтегровані технології, розвиток дитини, педагогіка партнерства.

Постановка проблеми. Державний стандарт базової середньої освіти зазначає, що «метою освіти є розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу» [1].

Вважаємо, що саме діяльнісний підхід у вихованні сприяє формуванню компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами).

Діяльнісний підхід у навчанні та вихованні це не просто діяльність учнів, а це процес, через який відбувається розвиток особистості. Дитина в процесі діяльності вибирає ті шляхи, форми, методи вирішення тих чи інших завдань, які притаманні саме її характеру, темпу роботи тощо.

У свій час В. О. Сухомлинський говорив: «Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві та приносити йому користь» [8]. Й. В. Гете, німецький поет, прозаїк, філософ ХІХ століття, сказав, що «недостатньо лише отримати знання, треба й ще їх уміти застосувати». У цьому контексті ми говоримо про те, як важливо вчитися використовувати в житті всі ті знання, які ми маємо.

Ми акцентуємо на тому, що саме через діяльність відбувається становлення та розвиток дитини. Таким чином, використовуючи у виховній роботі різні форми, методи й прийоми діяльнісного підходу, ми сприяємо становленню такої людини, яка сама може вибирати, як їй діяти для того, щоб досягти успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, про те, що питанню вивчення діяльнісного підходу у вихованні приділяли увагу О. М. Леонт'єв та С. Л. Рубінштейн. Американські вчені Д. Дьюї, В. Кілпатрик, Е. Коллінгс вивчали принцип навчання за допомогою дій. Завдяки дослідженням науковців Ю. К. Бабанського, І. І. Ільєсова, Л. В. Занкова, І. Я. Лернер, М. І. Махмутова, М. Н. Скаткіна та ін. ми знайомі з умовами ефективного впровадження діяльнісного підходу в навчально-виховний процес школи.

Авторитетними для нас є результати дослідження, які були проведені під керівництвом Центру з питань творчості, гри й навчання «LEGO Foundation». Ініціатори дійшли висновку, що «навчання та виховання через гру, тобто діяльність, має позитивний вплив на розвиток дитини». Авторами цього звіту є: пані Рейчел Паркер (Rachel Parker), старший науковий співробітник Австралійської ради досліджень у галузі освіти (Australian Council for Educational Research – Рада «ACER») і доктор Бо Ст'єрне Томсен (Bo Stjerne Thomsen), керівник із питань досліджень «LEGO Foundation» [7].

Мета статті – проаналізувати існуючі форми та методи діяльнісного підходу у вихованні та їхній вплив на формування життєвих компетентностей у вихованців закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами).

Виклад основного матеріалу. Діяльнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості; застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти й командної роботи; успішна інтеграція в соціумі та професійна самореалізація. Отже, діяльнісний підхід в освіті – це не сукупність окремих освітніх технологій чи методичних прийомів. Це методологічний базис, на якому будуються різні системи навчання зі своїми конкретними технологіями, прийомами та теоретичними особливостями. Діяльнісний підхід є альтернативним методу трансляції знань і їхнього пасивного засвоєння й дозволяє досягти освітні цілі, що втілюють потреби суспільства і держави [9].

Ми глибоко переконані, що діяльнісний підхід у навчанні та вихованні сприяє формуванню життєвих компетентностей в учнів.

У «Концептуальних засадах реформування середньої освіти „Нова українська школа“» компетентність визначається, як «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3]. Поділяємо позицію Т. І. Єрмакова, який визначав, що життєва компетентність це «специфічна здатність, яка дає змогу ефективно розв'язувати проблеми, що виникають в реальних ситуаціях життя» [2, с. 106].

Наголошуємо на важливості та необхідності формування життєвих компетентностей у вихованців закладів загальної освіти з інтернатами (пансіонами). Звертаємо увагу на те, що у процесі формування життєвих компетентностей у вихованців треба обов'язково враховувати стан їхнього здоров'я, особливості розвитку, причини, через які діти навчаються в закладі освіти, а також особливості інтернатного життя.

Соціалізація вихованців у закладах загальної освіти з інтернатами (пансіонами) має свою специфіку. Школа для них стає прикладом побудови стосунків між людьми, поведінкових проявів, середовищем, у якому формуються практичні навички поведінки в життєвих ситуаціях.

Виникає актуальне питання про те, якими ж якостями повинен володіти випускник закладу освіти з інтернатами (пансіонами) для того, щоб ми могли говорити про сформованість його життєвих компетентностей.

Зазначимо лише орієнтовно такі якості:

- вміти встановлювати контакти, впливати, переконувати й мотивувати;
- бути мобільним, конкурентоспроможним;
- використовувати знання для розв'язання життєвих проблем;
- вміти приймати нестандартні рішення, брати відповідальність за їхнє вирішення;
- вміти працювати в команді, розв'язувати конфлікти на основі толерантності;
- вміти відстоювати свою позицію.

Звертаємо увагу на те, що сформованість цих та інших якостей допоможе дитині безболісно увійти в доросле життя, соціалізуватися в ньому. Існує необхідність переходу від знаннєвої до компетентнісної парадигми в навчанні та вихованні. Це актуалізує необхідність здійснення виховної роботи на засадах діяльнісного підходу. Суть виховання з точки зору діяльнісного підходу полягає в тому, що в центрі уваги стоїть не просто діяльність, а спільна діяльність дітей і дорослих із реалізації разом розроблених цілей і завдань.

Цілком підтримуємо твердження Алфі Кон: «Дозволяти людям приймати рішення стосовно себе – природніше, ніж контролювати їх. Це більше відповідає основним цінностям, які більшість з нас декларативно підтримує. Крім навичок, які будуть корисними для учнів у майбутньому, вони повинні мати можливість обирати вже сьогодні. Зрештою, діти – це лише дорослі у становленні. Вони є людьми, чиї нагальні потреби, права й досвід вимагають серйозного ставлення. Скажімо так: учнів потрібно не лише навчати жити у демократії, вони повинні мати цю можливість вже сьогодні» [4, с. 46].

У цьому контексті Нова українська школа потребує нових підходів до навчання та виховання, які ґрунтуються на засадах педагогіки партнерства, співпраці між учнями та вчительством, відходу від авторитарної моделі комунікації, що вимагає переосмислення ролі педагога та учня [5].

Зауважимо, що діяльність – це засіб як становлення, так і розвитку особистості. При такому підході ми виховуємо людину, яка буде не тільки діяти згідно з інструкціями, вказівками тощо, а особистість, яка здатна оцінювати, аналізувати, вибирати та моделювати різні види діяльності. І саме це задовольнить потреби в саморозвитку й самореалізації.

Зважаючи на це, пропонуємо інтегровані технології, які розроблені на засадах діяльнісного ігрового підходу (табл. 1).

Таблиця 1

Інтегровані технології на основі діяльнісного підходу

Назва	Зміст	Форми роботи
Активне навчання	Навчання через активне залучення всіх вихованців	Обговорення, картки відгуків, «правда – неправда», голосування, прес-конференція, акваріум, навчальні партнери тощо
Навчання на основі запитів дітей	Процес конструювання вихованцями знань шляхом формулювання власних запитань та пошуку відповідей на них	Дослідження, пошук, обговорення, презентація
Кооперативне навчання	Позитивна соціальна взаємодія вихованців	Навчаємось разом, навчання в команді, командна підтримка, метод «Пилка»
Навчання через відкриття	Навчання на основі поданої інформації	Пошукова робота, дослідження, аналіз інформації
Педагогіка Монтесорі	Позитивне особистісно-орієнтоване навчання	Вчитися вільно, без примусу, зовнішнього втручання і критики
Емпіричне навчання	Навчання на основі досвіду	Дослідження, спостереження, активне застосування
Проблемне активне навчання	Навчання через розв'язання конкретної проблеми	Порівняння, узагальнення, аналіз ситуацій, співставлення фактів
Проектне навчання	Навчання через створення проєкту	Дослідження, пошук, планування, створення «продукту», презентація

Ми поділяємо висновки дослідження Рейчел Паркер (Rachel Parker) і Бо Ст'єрне Томсен (Bo Stjerne Thomsen) щодо того, що «діяльнісний підхід сприяє мовленнєвому та логічно-математичному розвитку під час застосування інтегрованих педагогік, а також одночасно стимулює розвиток соціальних, емоційних, фізичних і творчих вмінь у дітей» [6].

Формування життєвих компетентностей на засадах діяльнісного підходу повністю відповідає Стандарту загальної середньої освіти, який визначає, що при такому підході відповідальність за процес навчання та виховання розподіляється між вихователями, які творять ефективне й безпечне освітнє середовище, і вихованцями, які навчаються на своєму досвіді, від своїх ровесників, через командні завдання, групову взаємодію, навчально-дослідницькі проєкти.

Виховний процес в аспекті діяльнісного підходу зумовлений необхідністю проектування, конструювання і створення ситуацій виховуючої діяльності.

Діяльнісний підхід у вихованні реалізується в руслі ключової ідеї сучасної педагогіки про необхідність перетворення вихованця із переважно об'єкта виховного процесу в його суб'єкт. Виховання при цьому розуміють як «сходження до суб'єктності».

У центрі освітнього процесу мають бути не формули та правила, а дитина, яка у сприятливому освітньому середовищі, створеному педагогом на конкретному уроці та поза ним, розвиває свої риси – відвагу, наполегливість, працьовитість, стійкість, оптимізм, рефлексивне ставлення до помилок, толерантність тощо.

Висновки. Формування життєвих компетентностей на засадах діяльнісного підходу є найбільш виваженим шляхом у виховній роботі з вихованцями закладів загальної середньої освіти з інтернатами (пансіонами). Визначальною є роль педагога, який розуміє сутність діяльнісного підходу та допомагає вихованцям застосовувати отримані знання на практиці для розв'язання різноманітних життєвих завдань. Педагогу потрібно глибоко усвідомлювати ключові принципи діяльнісного підходу, які полягають в тому, що вихованці отримують знання не в готовому вигляді, як це було в освіті продовж багатьох років, а шляхом пошуку, дослідження, активного включення, експерименту, спілкування та взаємодії, комунікації та вміння аргументувати думку. А використання діяльнісного ігрового підходу у виховній роботі в закладах загальної середньої освіти з інтернатами(пансіонами) зможе сприяти формуванню життєвих компетентностей у вихованців.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 30.05.2022).
2. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен — К.: Богдана, 2003. — 520 с.
3. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=a3BudS5lZHUudWF8a3JpdmVuamtlfGd4OjY5NDM4YTQwMTM1MDIlnjE> (дата звернення: 26.05.2022).
4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bıbık. Kıv : Lıtera LTTD, 2018. 160 c.
5. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
6. Паркер Р., Томсон Б. С. Діяльнісний підхід у школі. 2019. URL: https://drive.google.com/file/d/1Zc-gBNOcKxlmj0qdLzwl0S_Qll9bYrOe/view?usp=sharing
7. Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів. Біла книга. The LEGO Foundation, 2017. URL: <https://www.legofoundation.com/>
8. Сухомлинський В. О.: Вибрані твори в 5-ти т. К. : Радянська школа, 1977. 670 с.
9. Діяльнісний підхід. Українська Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D1%96%D0%B4 (дата звернення: 10.10.2022).